

ns historia
kretion läsvärt,

för andrar ologisk elit

historia

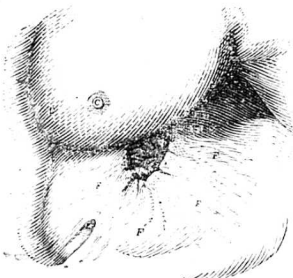
st Benefit to Mankind.
'History of Humanity
ity to the Present
ns 1997

De många konkreta exem-
plerna gör boken ganska
lästlöst, trots den ambitiö-
sa upplägningen. Få his-
ta till sig bensågen.

De många konkreta exem-
plerna gör boken ganska
lästlöst, trots den ambitiö-
sa upplägningen. Få his-
ta till sig bensågen.

g på grekiskt vis

ka systemet kallas humoralpatologi, efter det grek-
för kroppsvätskor. Balans och harmoni var viktiga
om analogier mellan de fyra elementen – eld,
jord – och de fyra kroppsvätskorna – blod, slem,
gul galla. Störningar i balansen mellan kroppss-
kade olika sjukdomstillstånd och måste därför rät-
adesvis genom att patienten tappades på blod.
gen, som kloka gubbar och gum-
ade fram till våra dagar på det
llandet, härstammar alltså
a grekerna och de första
onstruerna en naturlig sjuk-
ma sak gäller de ord för
e personlighetstyper, som
kan använda. De grundar
vätska som dominerar en
det blod blir man en sorg-
er, är det slem blir man en
ker, är det svart galla blir
en melankoliker och är det
nan en hetsig koliker.
alenas var oerhört produk-
åtkilligt av hans skrifter i
i sammanfattningar. Under
ässansen gjordes inte heller
d humoralpatologin – strids-
d fontes, till källorna, alltså
riginaltexterna.
a antikens föreställningar do-
les den västerländska medici-
00 år. Under den tiden kunde

Hålet i magen. Amerikanen William Beaumont studerade matsmältningen genom att införa föda genom påsägaren Alexis St Martins oläcka skotthål.

Ur William Beaumonts Experiments And Observations on the Gastric Juice, and the Physiology of Digestion, 1833.

läkare egentligen bara bota genom lyckträffar eller genom att bortse från skolmedicinens lärosystem och hålla sig till egen erfarenhet. Fint sätt på sängkanten var kanske just därför något som förr ansågs viktigare inom läkarskrået än det gör idag. Gamla tiders doktorer tog sig tid att låta patienten berätta om sin sjukdom, eftersom de vare sig hade undersökningsinstrument eller botemedel att tillgå.

Läkarnas oförmåga genomskådades

Läkarnas grundläggande oförmåga genomskådades förstas av respektlösa lekmän, när Molière gjorde sig lustig över doktorers tomma prat i *Den inbillade sjuke* visste han att satiren skulle gå hem hos 1600-talets bildade allmänhet. Att den medicinvetenskapliga frontlinjen redan hade flyttats var få i publiken medvetna om, eftersom behandlingen av patienter knappast påverkats av det.

Istället för att spela tid på utläggningar om vad de antika läromästarna egentligen hade menat och spekulationer om hur människokroppen filosofiskt sett borde fungera, hade läkare under 1500-talet systematiskt börjat dissekera döda kroppar för att se efter hur de var uppbyggda (*autopsy*, de engelska TV-deckarnas ord för dissektion, kommer från det grekiska uttrycket för att se själv).

Andreas Vesalius dissektioner vid universitetet i Padua drev honom till slutsatsen att mästaren Galenos bara hade studerat djurs inmaten – och därför hade fel om ganska clemertära saker, som hur den mänskliga levern såg ut eller hur ett käkben är uppbyggt. *De Humani Corporis Fabrica*, Vesalius storverk om den mänskliga kroppens anatomi, var det första brottet med antikens medicin.

Flitigt sågande i mänskliga kadaver skapade en ny, allt mindre traditionsbunden bild av människokroppens funktionssätt. William Harveys beskrivning av blodcirkulationen år 1628 ses ofta som slutet på början i det arbetet. Galenos dikterade att blodet inte gick runt, runt, utan hela tiden nybildades i levern, ett påstående som satt myror i huvudet på generationer av auktoritetsbundna anatomer. När denna centrala tes i Galenos läror motbevisades av någon som såg efter själv, slogs kanske den avgörande spiken i den antika traditionens kista.

Med hjälp av fortsatta anatomiska detaljstudier, nya hjälpmedel som mikroskopet, lyckliga tillfälligheter som Beaumonts tithål in i St Martins mage och systematisk kunskapsupbyggnad på angränsande områden som organisk kemi, hade medicinen under 1800-talets andra hälft kommit långt i sin utveckling till modern vetenskap. Men, påpekar Porter, införandet vid denna tid av effektiv smärtlindring och sterilisering inom kirurgin var det första genombrottet som patienterna faktiskt hade direkt nytta av.

Den övriga medicinska revolutionen sedan Vesalius hade bokstavligen varit av akademiskt intresse. Läkarna visste mer om vad som felades än på Molières tid, men möjligheterna att bota hade inte blivit bättre. De stora smittsjukdomarna härjade som under medeltiden, ostörda av teoritvivelken. Pesten och smittkopporerna ersattes av tuberkulosen och koleran.

Det viktigaste som inträffade i mänsklighetens hälsoutveckling – till skillnad från den medicinska vetenskapens utveckling – före 1900-talet var förmodli-

För then skuld tager man een höno eller een leffuandes hana, then man fiedrarna bort plocker up under buken och gnider honom medh grant Salt, ther fiedrarne affplockade äre, och settian offuen på ther som bölden hacket är. Om een höna döör på Swolman, så tage en annan til thes een bliffuer leffuandes, eller een ungan hwalp på Swolman. Ther efftier lägger man pläster upå...

Wilhelm Lemnius.
Emoia Pestilencie. Stockholm 1572

Under Djävulens piska. Gersdorff såg lepra som Guds straffdom. Den sjuke har att prisas Herren och bära sitt lidande med jämnmod.

gen, menar Porter, att stora städer växte fram. Där kunde svåra sjukdomar härja permanent, utan att bakteriestammarna så att säga begick självmord genom att utplåna hela den mänskliga befolkningen. De människor som överlevde stadslivet utgjorde en immunologisk elit. Bärande på mängder av smittämnen var en härdad stadsbo dödligt farlig för nykomlingen från landet – för att inte tala om vilka bakteriologiska bomber sjömän och soldater från spanska hamnstäder blev när de följde Columbus och Cortéz till det jungfruliga Amerika.

Möjligheterna att på vetenskaplig grund bekämpa smittsjukdomar kunde inte skönjas förrän Louis Pasteur i Paris och Robert Koch i Berlin på 1880-talet hade fastställt dels att mikroorganismer kunde orsaka sjukdomar, dels att olika arter orsakade olika sjukdomar. Förbättringar av folkhälsan fram till vårt sekels början berodde mer på förebyggande åtgärder, som fungerande avloppssystem, än på nya behandlingsmöjligheter. Antibiotikan har inte mer än ett halvs sekel på nacken.

Ändå är vi inte nöjda med att tillhöra de första generationerna i mänsklighetens historia som kan ha rimligt hopp om hjälp mot de flesta sjukdomar och olyckor. Många har svårt att alls acceptera obotliga åkommor, permanent invaliditet, ålderdom och död. Samtidigt som kraven på högteknologiska underökningar, kritiserar medicinen för atomism, för att se varje kroppsdelen isolerat från helheten och människan som en maskin. En del av det som sägs om helhetssyn och balans påminner inte så lite om Galenos lära om kroppsvätskornas harmoni. Sluts cirkel genom att åderlätning blivit populärt igen?

KLAS ÖSTMAN